

- Koshyrets, V. V. (2013), "Personal space of student youth: conceptual and empirical aspects of the phenomenon" ["Osobystisnyi prostir studentskoyi molodi: kontseptualno-empirichni aspekty vyvchennya fenomenu"]. *Visnyk natsionalnoii akademii Derzhavnoii prykordonnoii sluzhby Ukrainy – The Bulletin of Academy of State Border Guard Service of Ukraine*, No. 4, p. 24–38.
- Krukova, T. L. (2007), "The questionnaire of the ways of coping (adaptation of WCQ methodics)" ["Oprosnik sposobov sovladaniya (adatpatsiya metodiki WCQ)"], *Zhurnal prakticheskogo psikhologa – The Journal of a Practical Psychologist*, No. 3, p. 93–112.
- Kuftyak, Y. V. (2012), "The factors of coping behavior development in childhood and adolescence" ["Faktory stanovleniya sovladaushego povedeniya v detskom i podrostkovom vozraste"]. *Psikhologicheskiye issledovaniya – Psychological Research*, No. 2, p. 16–31.
- Kupriyanchuk, Y. V. (2011), "Psychological coping strategies of dealing with difficult life situations" ["Psikhologicheskiye koping-strategii preodoleniya trudnykh zhyzninnykh sityatsiy"]. In Y. A. Kleiberg (Ed.) *Obrazovanie v sovremennom mire: sbornik statey – Education in the Modern World: collection of papers*, Saratov University publishing house, p. 41–52.
- Lazarus, R. & Folkman, S. (1988), *Manual for Ways of Coping Questionnaire*. Palo Alto, CA.
- Nartova-Bochaver, S. K. (2002), "The concept of "psychological space of a personality" and its euristic possibilities" ["Ponyatiye "psikhologicheskoye prostranstvo lichnosti" i yego evristicheskiye vozmozhnosti"]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovaniye – Psychological Science and Education*, No. 1, p. 35–42.
- Nartova-Bochaver, S. K. (2004), "The questionnaire "The sovereignty of the psychological space" – a new method of personality diagnostics" ["Oprosnik "Suverennost' psikhologicheskogo prostranstva" – novyi metod diagnostiki lichnosti"]. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological Journal*, No. 5, p. 77–89.
- Shemyakina, O. O. (2012), "The research of intrapersonal conflicts of the youth period of development" ["Issledovaniye vnutilichnostnykh konfliktov yunosheskogo etapa razvitiya"]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovaniye – Psychological Science and Education*, No. 2, p. 53–61.
- Valedinskaya, O. R. & Nartova-Bochaver, S. K. (2002), "Personal space and possibilities of its "measuring" ["Lichnoye prostranstvo cheloveka i vozmozhnosti yego "izmereniya"]. In S. V. Maltsev (Ed.) *Psikhologiya zrelosti i stareniya [The Psychology of Maturity and Aging]*, Leto, Moscow, p. 60–77.
- Weinhold, B. & Weinhold, J. (2008), *Breaking Free of the Co-dependency*, Trap. Novato, CA.

Надійшла до редколегії 11.03.2016

УДК 159.923

Д. С. Волков, С. В. Ноздрін

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВПЛИВ ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОЛОГІЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ НА ПРОДУКТИВНІСТЬ ІНТЕЛЕКТУ

Анотація. Проаналізовано наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, що стосуються дослідження інтелекту, а також індивідуально-типологічних властивостей особистості. Вивчено вплив індивідуально-типологічних властивостей на продуктивність інтелекту особистості. Установлено підвищення продуктивності інтелекту в разі високої спонтанності, сензитивності та низької екстраверсії, лабільності й ригідності. Доведено збільшення швидкості виконання інтелектуальних завдань за високої спонтанності, сензитивності, тривожності, агресивності, ригідності та низької інтроверсії. Уперше запропоновано й розраховано показники динаміки зниження кількості виконаних завдань протягом усього часу (D₁) і показник зниження кількості

кості правильно виконаних завдань протягом усього часу (D_p). З огляду на результати дослідження можна стверджувати про важливість врахування індивідуально-типологічних властивостей особистості в умовах ведення професійної діяльності для підвищення ефективності праці.

Ключові слова: продуктивність інтелекту, індивідуально-типологічні властивості, професійна та навчальна діяльність.

Аннотация. Проведен краткий анализ научных работ отечественных и зарубежных авторов, касающихся интеллекта, а также исследования индивидуально-типологических свойств личности. Изучено влияние индивидуально-типологических свойств на производительность интеллекта личности. Результаты исследования показали, что происходит повышение производительности интеллекта при высокой спонтанности, сензитивности и низкой экстраверсии, лабильности, ригидности. Выявлено увеличение скорости выполнения интеллектуальных задач при высокой спонтанности, сензитивности, тревожности, агрессивности, ригидности и низкой интроверсии. Впервые предложены и рассчитаны показатели динамики снижения количества выполненных заданий в течение всего времени (D) и показатель снижения количества правильно выполненных заданий в течении всего времени (D_p). Учитывая результаты исследования, можно утверждать о важности учета индивидуально-типологических свойств личности в условиях ведения профессиональной деятельности для повышения эффективности труда.

Ключевые слова: продуктивность интеллекта, индивидуально-типологические свойства, профессиональная и учебная деятельность.

Постановка проблеми. Проблема вивчення інтелекту залишається актуальною, адже в сучасних умовах глобальної активізації інформаційного простору, автоматизації та комп'ютеризації багатьох галузей людської діяльності відбувається підвищення вимог до ефективної інтелектуальної діяльності в усіх сферах функціонування суспільства, особливо в системі діяльності «людина-машина». У зв'язку з цим можна вважати перспективним широке вивчення і дослідження детермінант інтелектуального потенціалу особистості.

Аналіз досліджень інтелекту дозволяє стверджувати, що проблема розуміння інтелекту як психологічного феномену постійно перебуває в полі зору різних учених (Г. Айзенк, Д. Векслер, Г. Гарднер, П. Я. Гальперін, Дж. Гілфорд, Ю. З. Гільбух, В. М. Дружинін, О. М. Леонт'єв, О. Р. Лурія, С. Д. Максименко, Е. Л. Носенко, С. Л. Рубінштейн, М. Л. Смільсон, Ч. Спірмен, Р. Стернберг, М. О. Холодна та ін.) (Guilford, 1967; Neisser, 1976; Nosenko, 2003; Vernon, 1983). Але у поглядах науковців на цю проблему існують розбіжності, які проявляються у досить неоднозначному визначенні сутності, структури і функцій інтелекту, розробці різних, доволі суперечливих методологічних підходів до його вивчення (Holodnaya, 2002; Druzhinin, 2000).

У сучасній психологічній науці найбільш розробленою є психометрична парадигма досліджень інтелекту, у якій інтелект визначають як природжений чи успадкований унітарний об'єкт, який може бути вимірний (Г. Айзенк, У. Нейсер, С. Спірмен, М. О. Холодна та ін.) (Eysenck, 1992; Holodnaya, 2002).

Як наголошують різні автори (М. М. Захарова, С. Л. Рубінштейн, М. Л. Смільсон, Р. Стернберг та ін.), у психологічній науці проблема вивчення інтелекту впродовж досить тривалого часу залишається невирішеною (Smulson, 2003). Розкриття інтелектуального потенціалу людей є сьогодні одним із найбільш актуальних завдань, проте його виконання потребує насамперед уточнення змісту поняття «інтелект», оскільки теоретична невизначеність уявлень про його природу, структуру і механізми ускладнює експериментальні дослідження розвитку й функціонування інтелекту (Pasichnyk & Maksymenko, 2012). Такі дослідники як Д. Гебб, К. Спірмен й Е. Хант зазначають, що інтелект характеризують як вроджені, так і набуті властивості (Conway et al., 2003; Smulson, 2003). Г. Гард-

нер вказує на наявність складного множинного інтелекту, що дозволяє ширше розкрити сутність інтелекту людини (Gardner, 1995; Solso, 2007).

Дослідження різних авторів свідчать, що різні підходи (структурний, біологічний, когнітивний, системний) до вивчення інтелекту надзвичайно важливе для розуміння цього феномену, кожному із яких належить свій вагомий внесок у виявлення його природи, проте жоден із них не характеризує повною мірою психологічну сутність даного явища, не дає його вичерпної характеристики; водночас вони не взаємовиключні.

Неможливо розглядати інтелект без урахування інших властивостей особистості, оскільки такий підхід може призвести до викривлення теоретичних напрацювань. Роль індивідуально-типологічних особливостей людини у процесі діяльності постійно вивчали різні автори протягом усього розвитку психологічної науки (В. О. Бодров, Є. П. Ільїн, В. Д. Небиліцин, І. П. Павлов, В. А. Суздалева, Л. М. Собчик та ін.) (Pluin, 2011; Pavlov, 1952; Klimov, 2006). Дослідження представників різних психологічних напрямків стосуються різних теорій, які різнобічно розкривають унікальність функціонування людської психіки (Egorov, 2007; Kuznesova, 2005). Питання про особливості типологізації людської особистості, а також про її тісний взаємозв'язок і вплив на успішність у різних видах діяльності залишається відкритим і повністю не вивченим.

У своїх дослідженнях Є. П. Ільїн обґрунтовує теорію про вплив типологічних характеристик людини на ефективність і надійність її діяльності, особливо в екстремальних умовах і в результаті впливу надзвичайних подразників на організм людини (Pluin, 2011). Подальші дослідження також виявили взаємозв'язок типологічних властивостей нервової системи (лабільності, сили), рівня нейротизму, екстраверсії, темпераменту, здібностей у різних видах діяльності (Pluin, 2008).

Дослідження Л. М. Собчик розкривають такі типологічні властивості особистості, як лабільність, ригідність, агресивність, тривожність, екстраверсія, інтроверсія, спонтанність і сензитивність (Sobchik, 2005). Біологічні основи індивідуальних відмінностей між індивідами за низкою психологічних характеристик, насамперед психодинамічних, докладно були розглянуті В. М. Русаловим (Pluin, 2011).

У працях В. Д. Бодрова, Є. П. Ільїна, Г. В. Охромій та інших указано на те, що типологічні особливості нервової системи безпосередньо впливають на успішність у навчальній і професійній діяльності, перебіг процесів пам'яті, уваги, особливості переробки інформації тощо (Ohromiy & Kasuga, 2014).

Зазначимо, що дослідження В. Д. Бодрова, В. Г. Зархіна, Є. П. Ільїна, І. П. Павлова, М. Р. Щукіна та інших підтверджують те, що типологічні особливості нервової системи безпосередньо впливають на успішність у навчальній і професійній діяльності, роботу процесів пам'яті, уваги, інтелекту. Тому ми поділяємо думку наведених авторів, але вважаємо їх наукові доробки такими, що потребують глибшого вивчення.

Отже, обумовленість успішності професійної діяльності типологічними особливостями двояка: через вплив на розумові здібності як задатки і через вплив на формування тих чи інших психічних станів за певних особливостей перебігу діяльності, у результаті того чи іншого зовнішнього впливу на суб'єкт діяльності (Klimov, 2006).

У наявних дослідженнях, що стосуються впливу індивідуально-типологічних властивостей особистості на інтелектуальну продуктивність, наголошено на важливості їх урахування в навчальній і професійній діяльності. Проте, незважаючи на широкий спектр досліджень цієї проблеми у психологічній науці, дане питання залишається відкритим і потребує подальшого вивчення. Тому в нашій статті ми зосередили увагу на дослідженні саме індивідуально-типологічних властивостей, що впливають на продуктивність інтелекту особистості.

Мета написання цієї статі полягає в поданні результатів емпіричного дослідження впливу індивідуально-типологічних властивостей на продуктивність інтелекту особистості.

Методи дослідження. Для визначення продуктивності інтелекту застосовано методи теоретичного аналізу багатодетермінованості й взаємовпливу різних індивідуально-типологічних особливостей. За допомогою організаційних методів проведено порівняльний аналіз різних факторів, які дозволили визначити розглядувані взаємозв'язки.

Для перевірки гіпотез дослідження застосовано емпіричні методи. Нами були застосовані такі методиками: індивідуально-типологічний опитувальник Л. М. Собчик; методика «Прогресивні матриці» Дж. Равена. Це дозволило одержати валідні та репрезентативні результати щодо показників екстраверсії, інтроверсії, лабільності, ригідності, агресивності, сензитивності, спонтанності, тривожності й інтелектуальних показників досліджуваних. Емпіричне дослідження проведено на вибірці із 80 досліджуваних – студентів факультету психології Дніпропетровського національного університету ім. Олеся Гончара. Вік досліджуваних – 18–20 років. Тестування за методиками здійснено в груповій формі перед початком занять у навчальній аудиторії.

Аналіз та обробка результатів. Обробку результатів дослідження проведено за допомогою математико-статистичних методів, визначення кореляції – за методом рангової кореляції Спірмена. Узагальнення результатів здійснено із застосуванням інтерпретаційних методів (класифікація й узагальнення інтерпретаційних даних).

Результати дослідження. 1. Результати дослідження індивідуально-типологічних властивостей за методикою Л. М. Собчик засвідчили, що дуже високі показники *екстраверсії* (середній бал – 8,29) мали 25 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 5,97) – 45 %, середні показники (середній бал – 3,71) – 21 % і низькі показники (середній бал – 1,2) – 9 % досліджуваних. Дуже високі показники *спонтанності* (середній бал – 8,22) виявлено у 15 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 6,05) – 48 %, середні показники (середній бал – 3,6) – у 17 % і низькі показники (середній бал – 1,21) – у 20 % досліджуваних відповідно. Дуже високі показники *агресивності* (середній бал – 8,25) мали 9 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 5,69) – 51 %, середні показники (середній бал – 3,6) – 28 % і низькі показники (середній бал – 1,42) – 12 % досліджуваних. Дуже високі показники *ригідності* (середній бал – 8) зафіксовано у 8 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 5,88) – 60 %, середні показники (середній бал – 3,47) – у 23 % і низькі показники (середній бал – 2) – у 9 % досліджуваних. Дуже високі показники *інтроверсії* (середній бал 8,45) мали – 16 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 5,94) – 48 %, середні показники (середній бал – 3,82) – 25 % і низькі показники (середній бал – 1,4) – 11 % досліджуваних. Дуже високі показники *сензитивності* (середній бал – 8,55) виявлено у 13 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 5,88) – 56 %, середні показники (середній бал – 3,54) – у 18 % і низькі показники (середній бал – 1,62) – у 13 % досліджуваних. Дуже високі показники *тривожності* (середній бал – 8,6) мали 15 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 5,76) – 50 %, середні показники (середній бал – 3,7) – 28 % і низькі показники (середній бал – 1,5) – 7 % досліджуваних. Дуже високі показники *лабільності* (середній бал – 8,25) зафіксовано у 13 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 6,01) – у 70 %, середні показники (середній бал – 3,77) – у 17 % досліджуваних відповідно.

2. Результати дослідження інтелекту за методикою «Прогресивні матриці» Дж. Равена продемонстрували дуже високі показники (середній бал – 54,35) у 25 % досліджуваних, високі показники (середній бал – 49,06) – у 61 % і середні показники (середній бал – 39,62) – у 14 % досліджуваних. Середній бал пра-

вильних відповідей у вибірці становив – 49,27 балу. Середня тривалість методики – 18,76 хв. Середній бал правильних відповідей за перший інтервал (0–5 хв) становив 26,4 балу, за другий інтервал (6–10 хв) – 12,7 балу, за третій інтервал (11–15 хв) – 6,82 балу та за останній інтервал – 2,53 балу відповідно.

Інтерпретація результатів дослідження. Аналіз результатів, одержаних у ході емпіричного дослідження, свідчить, що серед досліджуваних майже рівномірно переважають високі показники майже за всіма індивідуально-типологічними властивостями, а також високі показники інтелекту.

За результатами дослідження індивідуально-типологічних властивостей і показників інтелекту виявило такі взаємозв'язки.

Високі показники екстраверсії знижували продуктивність мислення на 4 %, високі показники ригідності – на 4 %, високі показники лабільності – на 5 %; високі показники спонтанності підвищували продуктивність мислення на 2 %; показники інтроверсії, сензитивності, тривожності й агресивності майже не впливали на продуктивність мислення (табл. 1).

Таблиця 1

Результати дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних властивостей і продуктивності інтелекту

Індивідуально-типологічна властивість	Методика «Прогресивні матриці» Дж. Равена	
	середній бал правильних відповідей	середня тривалість виконання завдань (хв)
Висока екстраверсія	48,93	19,00
Низька екстраверсія	50,69	19,09
Висока спонтанність	49,62	18,58
Низька спонтанність	48,81	19,71
Висока агресивність	49,33	18,31
Низька агресивність	49,30	19,8
Висока ригідність	48,75	18,94
Низька ригідність	50,52	19,17
Висока інтроверсія	49,22	19,21
Низька інтроверсія	49,52	18,58
Висока сензитивність	48,22	17,02
Низька сензитивність	48,34	17,22
Висока тривожність	49,12	18,78
Низька тривожність	49,73	19,15
Висока лабільність	49,01	19,08
Низька лабільність	51,14	18,66

Високі показники спонтанності підвищували швидкість виконання завдань на 6 %, високі показники тривожності й ригідності – на 2 %, високі показники агресивності – на 8 % і високі показники лабільності – на 6 %; високі показники інтроверсії зменшували швидкість на 4 %; показники екстраверсії та сензитивності майже не впливали на швидкість виконання завдань.

Для визначення продуктивності інтелекту досліджуваних нами були розраховані показники динаміки зниження кількості виконаних завдань протягом усього часу (D_i) і значення зниження кількості правильно виконаних завдань протягом усього часу виконання (D_p). Для визначення динаміки зниження кількості виконаних завдань обчислено різницю кількості виконаних завдань кожного часового інтервалу (часовий інтервал – $t = 5$ хв). Для з'ясування динаміки зниження кількості правильно виконаних завдань вираховано різницю кількості правильно виконаних завдань кожного часового інтервалу. Чим більша сума різниць у кожному часовому інтервалі, тим сильніше знижувалася продуктивність загальної кількості

кості виконаних завдань і зокрема правильно виконаних завдань, що свідчило про негативні тенденції у динаміці виконання інтелектуальних завдань. Застосування наведених вище розрахунків дозволило виявити ті індивідуально-типологічні властивості, які найбільш негативно або позитивно впливали на динаміку зниження загальної кількості виконаних завдань і кількості правильно виконаних завдань. Результати розрахунків показників D_i і D_p наведено нижче (табл. 2).

Таблиця 2

Результати дослідження взаємозв'язку індивідуально-типологічних властивостей і динаміки загальної кількості виконаних і правильно виконаних інтелектуальних завдань

Індивідуально-типологічна властивість	Методика «Прогресивні матриці» Дж. Райвена	
	показник зниження кількості виконаних завдань D_i	показник зниження кількості правильно виконаних завдань D_p
Висока екстраверсія	-21,66	-23,63
Низька екстраверсія	-18,54	-23,25
Висока спонтанність	-22,37	-25,45
Низька спонтанність	-19,01	-20,23
Висока агресивність	-23,05	-25,67
Низька агресивність	-18,28	-21,08
Висока ригідність	-21,89	-23,27
Низька ригідність	-19,47	-24,11
Висока інтроверсія	-19,96	-22,98
Низька інтроверсія	-23,73	-25,13
Висока сензитивність	-21,12	-22,37
Низька сензитивність	-20,81	-26,44
Висока тривожність	-20,82	-22,38
Низька тривожність	-22,41	-25,79
Висока лабільність	-21,07	-22,81
Низька лабільність	-20,51	-27,12

У досліджуваних із високими показниками екстраверсії максимальна кількість виконаних завдань протягом усього часу знизилася на 15 % більше, ніж у досліджуваних із низькими показниками, у досліджуваних із високими показниками спонтанності – на 16 % більше, у досліджуваних із високими показниками агресивності – на 23 % більше, із високими показниками ригідності – на 12 % більше, із високими показниками сензитивності – на 8 % більше; із високими показниками інтроверсії – на 16 % менше, із високими показниками тривожності – на 8 % менше відповідно; досліджувані з високими та низькими показниками лабільності мали майже однаковий показник зниження кількості виконаних завдань.

У досліджуваних із високими показниками спонтанності максимальна кількість правильно виконаних завдань протягом усього часу знизилася на 21 % більше, ніж у досліджуваних із низькими показниками, у досліджуваних із високими показниками агресивності – на 21 % більше, із високими показниками інтроверсії – на 11 % менше, із високими показниками сензитивності – на 16 % менше, із високими показниками тривожності – на 14 % менше, із високими показниками лабільності – на 16 % менше відповідно; досліджувані із високими та низькими показниками екстраверсії мали майже однаковий показник зниження кількості правильно виконаних завдань.

Таким чином, проведене емпіричне дослідження підтвердило позитивний і негативний вплив індивідуально-типологічних властивостей особистості на продуктивність інтелекту. Було встановлено, що в разі високих показників їх спонтанності, сензитивності та низьких екстраверсії, лабільності, ригідності кількість

правильно виконаних завдань збільшується в середньому на 5–8 %. Високі значення спонтанності, сензитивності, тривожності, агресивності, ригідності й низькі показники інтроверсії позитивно впливали на швидкість виконання інтелектуальних завдань (у середньому на 3–6 %). Проте найбільш негативно на продуктивність виконання завдань і кількість правильно виконаних завдань протягом усього часу впливали високі показники як екстраверсії, так і інтроверсії, спонтанності й агресивності. Інші показники майже не впливали на продуктивність досліджуваних.

Висновки. Аналіз наукової літератури та проведене емпіричне дослідження дозволяє зробити такі висновки.

Вивчивши теоретико-методологічні матеріали наукових доробок, зазначимо, що проблема дослідження інтелекту та його детермінант залишається відкритою й повністю не вивченою. Сучасні умови розвитку суспільства потребують ширшого дослідження явища інтелекту з урахуванням різних психологічних характеристик, у першу чергу індивідуально-типологічних властивостей. Вивчення індивідуально-типологічних властивостей особистості дозволяє розкрити особливості певних психічних процесів індивіда, виявити вплив цих властивостей на професійну діяльність і міжособистісні комунікації.

У результаті проведеного дослідження продуктивності інтелекту вперше запропоновано та розраховано показники динаміки зниження кількості виконаних завдань протягом усього часу (D_t) і показник зниження кількості правильно виконаних завдань протягом (D_p).

Дане емпіричне дослідження дозволило розкрити вплив індивідуально-типологічних властивостей на продуктивність інтелекту у студентів. Розкрити вплив таких шкал, як «екстраверсія», «інтроверсія», «спонтанність», «сензитивність», «лабільність», «ригідність», «агресивність», «тривожність» на продуктивність інтелекту особистості. Виявлено позитивний і негативний вплив різних індивідуально-типологічних властивостей на продуктивність інтелекту. Результати дослідження дозволяють стверджувати про важливість урахування індивідуально-типологічних властивостей у навчальній і професійній діяльності.

Таким чином, сучасні умови інтелектуальної праці потребують певних особистісних якостей від спеціаліста. Тому врахування індивідуальних властивостей працівників дозволить організувати професійний відбір працівників, побудувати оптимальний робочий процес, спрогнозувати правильний підбір інтелектуальних навантажень відповідно до можливостей працівника та підвищення продуктивності праці.

Бібліографічні посилання

- Akimova, M. (2012), "The relationship of speed and accuracy of response choice with the basic properties of the nervous system" ["Spivvidnoshennya shvydkosti i tochnosti reaktsiy i vyboru z osnovnymy vlastyvostryamy nervovoyi systemy"]. *Novye issledovaniya v psikhologii y u vozrastnoy fizyologii – New research in psychology and age physiology*, Vol. 1, p. 102–114.
- Conway, A., Cowan, N., Bunting, M., Theriault, D. & Minkoff S. (2002), "A Latent Variable Analysis of Working Memory Capacity, Short-Term Memory Capacity, Processing Speed, and General Fluid Intelligence". *Intelligence*, Vol. 30 No. 2, p. 163–183.
- Druzhinin, V. N. (2000), *Psychology of general abilities [Psikhologiya obschih sposobnostey]*, Piter, Saint Petersburg.
- Egorov, V. (2007), *Psychology of individual differences [Psikhologiya individualnykh vidminnostey]*, Prosvita, Moscow.
- Eysenck, H. (1992), "Four Ways Five Factors are not Basic". *Personality and Individual Differences*, Vol. 13 (6), p. 667–673.
- Gardner, H. (1995), *Reflections on multiple intelligences: Myths and messages*, Phi Delta Kappan, Philadelphia.
- Guilford, J. (1967), *The Nature of Human Intelligence*, McGraw-Hill, New York.

- Holodnaya, M. A. (1990), "Is there any intelligence as psychic reality" ["Suschestvuet li intellekt kak psihicheskaya realnost"]. *Voprosy psikhologii – Issues of psychology*, No. 5, p. 121–128.
- Holodnaya, M. A. (2002), *Psychology of intelligence: research paradoxes [Psihologiya intellekta: paradoksi issledovaniya]*, Piter, Saint Petersburg.
- Ilyin, E. P. (2008), *Differential psychology of professional activity [Differentsialnaya psihologiya professionalnoy deyatel'nosti]*, Piter, Saint Petersburg.
- Ilyin, E. P. (2011), *Psychology of individual differences [Psihologiya individualnykh razlichiy]*, Piter, Saint Petersburg.
- Klimov, A. (2006), "Personalization" ["Indyvidualnyy styl diyalnosti"]. In Yu. B. Hyppenreiter (Ed.). *Psikhologiya yndyvidualnykh razlychyy – Psychology of individual differences*, Nauka, Moscow, p. 140–144.
- Kuznecova, O. V. (2005), *Individually-typological factors of adaptability of the individual [Individualno-tipologicheskie faktory adaptivnosti lichnosti]*, Author's abstract in candidacy for a degree of Ph. D. in Psychology: 19.00.04 – General Psychology, The History of Psychology, Odessa.
- Neisser, U. (1976), *Cognition and Reality: Principles and Implications of Cognitive Psychology*, WH Freeman, New York.
- Nosenko, E. L. & Kovriga, N. V. (2003), *Emotional intelligence. Conceptualization of the concept, basic functions [Emotsiyniy intelekt. Kontseptualizatsiya ponyattya, osnovni funktsiyi]*, Vischa shkola, Kyiv.
- Ohromiy, G. & Kasuga, O. (2014), "Criteria for determining the exercise tolerance". *Sport in University – Universitatea de Stat din Moldova, National Institute of Physical Education and Sport, Chisinau, Moldova*, Vol. 16, p. 82–90.
- Pasichnyk, I. D. & Maksymenko, S. D. (2012), "Cognitive psychology as a part of studying human memory" ["Kohnityvna psikhologhiia v konteksti doslidzhennia pam'iaty liudyny"]. *Scientific notes: Psychology and Pedagogy Series – Naukovi zapysky: Seriiia "Psikhologhiia i pedahohika"*, Issue 20, p. 3–16.
- Pavlov, I. (1952), *Complete Works in 6 volumes [Povne zibrannya tvoriv v 6 tomakh]*, Vol. 3, Izdatel'stvo akademii nauk SSSR, Moscow.
- Smulson, M. L. (2003), *Psychology of intelligence [Psihologiya rozvitku intelektu]*, Nora-druk, Kyiv.
- Sobchik, L. N. (2005), *Personality psychology. Theory and practice of psycho-diagnostics [Psikhologiya individualnosti. Teoriya i praktika psihodiagnostiki]*, Rech, Moscow.
- Solso, R., MacLin, O. & Kimberly, M. (2007), *Cognitive Psychology* (8th Edition), Pearson, New York.
- Vernon, P. (1983), "Speed of information processing and general intelligence", *Intelligence*, Vol. 7 Issue 1, p. 53–70.

Надійшла до редколегії 16.05.2016

УДК 1159.942

Н. В. Грисенко, К. Ю. Батаєва

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

РОЛЬ РІЗНИХ ФОРМ БЛАГОПОЛУЧЧЯ У ЗАДОВОЛЕНОСТІ ШЛЮБОМ ОСІБ ЗРІЛОГО ВІКУ

Анотація. Проаналізовано феномен благополуччя особистості, його структуру та форми. Наведено результати емпіричного дослідження ролі різних форм благополуччя в задоволеності шлюбом чоловіків і жінок зрілого віку. Виявлено наявність позитивного кореляційного зв'язку між більшістю складників психологічного, соціального та суб'єктивного благополуччям осіб зрілого віку і їх задоволеністю шлюбом. Як найменш значущі визначено показники особистісного росту та соціального